

Bidrag
til
Fyens Stifts Kirke- og geistlige Historie
i det 17de Aarhundrede,
af hidtil utrykte Kilder meddelte af
J. L. Rohmann.

De efterfølgende Meddelelser ere Uddrag af gamle Thingbøger, som findes i Odense Amtsarkiv og ere numererede. Under hvert Stykke er derfor henviist til den Thingbog, af hvilken Beretningen øst, med tilføiet Nr. og Pagina.

I. Til Gudsbespottelses- og Trolddomssagers Historie.

1642 den 12 Mai lod Leensmanden paa St. Hans Kloster i Odense Henning Valkendorf paa Kongens og Rettens Vegne ved sin Ridefoged »for Retten (Aasum Herredsting) ledig og løs« fremfordre en Fange ved Navn Rasmus Madsen af Næraa, for af menige Mand at erholde Thingsvidne om, hvorledes bemeldte R. M. havde forholdt sig baade i Levnet og Omgængelse, medens de havde kjendt ham.

R. M. selv blev først taget i Forhør. Paa Ridefogdens Spørgsmaal gav han til Svar: at han rigtignok engang havde været inde hos Claus Johansens i Odense efter Begjæring af den forrige Ridefoged paa Thorpegaard og Svend Pedersen i Odense om, at han vilde »flye« den salig Qvinde, som da levede, hendes Helbred. Da han kom ind i Stuen,

var der nogle Qvinder inde, og en Kjedel hang over Ilden med nogle Urter i; men at han strax gik ud igjen og sagde til Ridefogden og S. P.: hvorfor bade I mig at gaae derind? der var nogle Qvinder derinde. Derimod benegtede han at have sagt: at dersom han maatte begrave sl. Cl. Johansens Hustru levende i Jorden i Kirkegaarden, da vilde han flye hende bedre dertil.

Dernæst forklarede han: at han engang stod paa Svin-dinge »Kirkespiir« og saa til »Roeled« og Claus Brockenhuus, som gik i sin Have og saa til; og i det samme udbrød R. M.: »Nu ville vi bede, for sorte Mogens Kaas (har) stukket Hans Lindenov«. Ved dette Udraab blev Forhøret afbrudt, og i det han blev ført ud fra Thinget, raabte han: »Sorte Mons Kaas!«

I det næste Forhør fremstilledes 39 Vidner, hvilke det ene efter det andet afgave deres Vidnesbyrd. Alle disse forklarede: at R. M. inden og udenfor Kirken havde været en Gudsbespotter. Naar han havde været i noget Selskab eller ved noget Gjæstebud, og Folk vilde love Gud, havde han aldrig kunnet fordrage det, og havde sagt: »hvortil det skulde, at love Gud? Jo mere Mennesker lovede Gud og bade om Naade, desto mindre fik de.« — Ogsaa havde han omgaaedes med »Spørgeri (sic) og Signelse«; i Kirken havde han ikke været de næstforgangne tre Jule-Helligdage, og naar han kom i Kirken, beflittede han sig ikke paa Andet end at hindre Menigheden fra Guds Ords Hørelse ved Latter og — (sic); ikkun faa Gange var han forbleven der, efterat Velsignelsen var »gjort«. Desuden havde han ført et »uskjelligt« Levnet med Drukkenskab, Huien og Skrigen, og budet Folk adskillige Urter for Sygdom. — Dernæst ud-sagde et Vidne, at R. M. tidt havde slaaet baade »Groffenbrad og Hønsekjød« ud i Gaarden, og Vidnet havde hørt fortælle, at R. M. engang, efter at have været til Skrifte og være gaaet ud af Kirken, blev af Fanden kastet ud i Bækken (i Næraa.) — Et andet Vidne fortalte: at medens R. M. op-holdt sig i hans Huus, havde Rasmus tidt og ofte sagt til

ham, at »Rakus og Sabellius« skulde komme til ham, og at de bleve hos ham om Natten, samt at hver af dem skulde tage sin Fjerding af ham og flyve bort med. Ogsaa vidste Vidnet, at R. M., da han en Aften fulgtes med en Mand, saa sig tilbage og saa op til Maanen og sagde: »maa jeg ikke endnu være i Fred for dig? Gid Fanden fare i dig!« — En Tredie vidnede: at der engang kom hans Hustru og R. M. nogle Ord imellem formedelst »et Stob Smør«, hun havde laant af ham. Da han ikke strax kunde faae det igjen, blev han vred, kastede det paa Ilden sagde: at L. K. (et af Vidnerne) ikke efter tre Aar skulde have Kohaar, men hans Qvinde fik Smørret af Ilden førend det smeltede.

Dernæst forklarede Sognepræsten i Næraa, Hr. Iver: R. M. havde tidt og ofte brugt Herrens Sacramente, men naar han var gaaet bort fra Skriftestolen, havde han slaaet Folk i Hovedet. Han havde engang fortalt, at han havde været hos en Velbaaren Jomfru paa Lavind (Langeland) og hjulpet hende i hendes Sygdom, hvorfor han havde bekommet endeel Penge, som han havde nedgravet i en Mose. Tidt havde han, naar han havde faaet et Svinehoved til Gave, slaaet det imod Gulvet og sagt: »hvad skulde jeg med dit Djævelskab!«

Rasmus Madsen blev nu tilspurgt, om han havde Noget at svare, der kunde svække Vidnernes Udsagn, sig til Befrielse. Hans Svar var, at det var falske Vidner.

Ved det tredie Forhør fremstilledes 28 Vidner. Her forsikkrede R. M. strax ved høieste Eed, at han ikke erindrede at have sagt de Ord, for hvilke han var beskyldt; havde han sagt dem, saa var det skeet i Drukkenskab.

Man tilspurgte ham nu, med hvilke Urter og med hvilken Smørelse han hjalp Jens Smed. Hertil svarede han: at de Urter og »Oliteter« og hvad Andet han dertil brugte, havde Jens Smeds Pige, som nu var hans Hustru, hentet paa Apotheket, hvor de endnu stode ubetalte. Hvad han havde kureret Mads D. med i hans Sygdom, maatte Mads selv sige. Men han tilstod, at han, næst Guds Hjælp, havde

hjulpet Karen Ottos Datter i Kjerteminde og Chr. Iversen i Ore samt en Pige paa Nordskov til deres Helbred, og der- til brugt adskillige Urter. — Da derpaa et skrevet Vidnes- byrd af Hr. Iver i Næraa blev oplæst, udraabte R. M.: »Gud forbande Hr. Iver i Næraa for alle Præster!« — Nu frem- stilledes endeel af Vidnerne fra N. Søby og udsagde: at medens R. M. havde været i Søby, havde han aldrig været til Guds Bord, men altid havt Ord for at omgaaes med Sig- nen, Guds Fortørnelse og Spøgeri, ligesom de Næraa Mænd tilforn havde vidnet.

Mærkeligt nok var Enden paa dette Forhør det Mod- satte af Begyndelsen, thi Thingbogen tilføier: »R. M. for Retten ved Ed var stændig, at hvis J. I. og de andre Dan- nemænd i Dag vundet have, er sandt, som de vundet have«.

Ved det fjerde Forhør fremlagdes et latinsk Brev fra sl. Hr. Niels, fordum Præst i Søby, tilskrevet Hr. Søren Iversen, Præst i Rønninge, dat. Søby d. 5 Mai 1632, af hvis Indhold Thingbogen leverer en dansk Oversættelse, saa- ledes lydende: »at dersom han skulde give en saadan Skjelm (som R. M.) hans Skudsmaal efter hans Begjæring, som blev klaget for Provsten, havde det aabenbaret langt Mere og bragt hans slemme Levnet for Dagen, end det kunde have hjulpet ham i nogen Maade, da han, al den Stund han havde været i Søby Sogn, paa ingen Maade havde skikket og forholdt sig som et christent Menneske og Guds Barn egner og anstaaer. »Det hellige Prædikeembede« — hed- der det videre — »og Guds Naades Tjenere har han foragtet, bagvadsket og bandet, er sjelden eller aldrig gangen til Kirken, men har drukket og fyldt sig Nat og Dag udi Kro- huus, har siden løbet om som et galent Menneske, som han skrømter sig at være, dog han er ved sin gode For- nuft. Han hujer og skriger og byder Spøgelser Trods og i Kamp med sig. Han bekjender sig at være forfaren i Trolddomskunst, i det han, saasnart Nogen laster hans slemme Levnet, truer strax med at ville forgjøre dem, hvil- ket han har truet mig selv og sin egen Morbroder med.

In summa, Alle dem, som foragte hans djævelske Charakterer og Spøgeri, som han bruger til Mennesker og Qvæg, truer han strax med allerstørste Skade, Fordærvelse og Undergang«. Hr. Niels formeente desaarsag »ikke at have mis-handlet med sit Kald«. Dersom han havde bandsat ham, var det gjort billigt og ret; R. M. vilde Intet respectere, hvilket, efter Sigende, Provsten selv skulde have hørt i Chr. Smeds Huus, »hvor R. M. havde siddet og skopticeret mange Præsters Prædikener og gjort Miner efter dem paa Prædikestolen.«

Efter dette Brev fremlagdes ogsaa en Copi af R. M's Skudsmaal udstedt paa Søby Sognestevne d. 22 April 1632, et Raadstuevidne af Borgermester og Raad i Odense dat. næstforegaaende 6 Mai, samt et Vidnesbyrd af Hr. Søren i Rønninge; men Thingbogen oplyser ikke Noget om disse Dokumenters Indhold.

Hermed var Sagførelsen tilende og sluttede med Leensmandens Paastand, at R. M. baade efter Kirkeloven, 3 Moseb. 24. Cap., saavel som efter verdslig Lov og Statuter burde at straffes paa sit Liv med et Sværd.«

1642 den 4 Juni blev derpaa af Herredsfogden i Aa-sum Herred med 8 Dannemænd afsagt følgende Dom: »Efterdi Rasmus Madsen baade med geistligt og verdsligt Vidnesbyrd er overbeviist, at han har været en Guds-Ords Bepotter og Guds-Foragter, da kunne vi ei Andet kjende, end at R. M. jo har syndet imod Guds og christelig Lov, saa han efter 3 Mosebogs 24 Cap. bør at lide paa sit Liv, saavel som efter verdslig Lov, efter Irettesættelses Bemelding.«

Hermed var Sagen imidlertid ikke forbi, thi den 15 Septbr. næstefter lod Leensmanden, Henning Valkendorf, ved sin Ridefoged igjen stille Rasmus Madsen for Retten til videre Undersøgelse. I dette Forhør bekjendte han: at han paa Næraa Kirkegaard havde beklaget sig for Anne Carls af Sandager og Kirsten Snedkers af Vesterhæsing, at han ikke kunde begaae sig eller være der i Sognet,

fordi Hr. Iver straffede ham med Ord for hans uskikkelige Levnet. Anne Carls havde derpaa sagt til ham: »Derfor tør du intet skjøtte; han skal snarlig faae sin Dom. Kjendte du Hr. Mikkell i Mesinge? saae du hvor snarlig han er bleven taabelig? ligesaa snarlig som jeg har forraadt Hr. Mikkell i Mesinge, saasnart skal og Hr. Jens i Gislev og Hr. Iver i Næraa faae deres Løn.« — Hr. Jens i Gislev havde nemlig efter hendes Udsigende sat hende i Band tre Søndage efter hverandre, og Hr. Mikkell havde været i Trætte med Lars Hjort i Mesinge, formodentlig en af hendes Venner; hun havde derfor endvidere tilføiet: »de skulde vel faae deres Løn, men Hr. Jens maatte gaae lidt endnu, thi ellers blev hun paagreben.«

Ridefogden satte derpaa i Rette efter oplæste Dokumenter og R. M's egen Bekjendelse, om denne ikke burde »lide paa sit Liv til Baal og Brand« — og begjærede Dom. Ifølge denne Paastand afsagde nu Herredsfogden og Doms-mændene følgende nye Dom:

»Efter forrige forhvervede Domme og Dokumenter og egen Bekjendelse, som han her for Retten, ledig og løs, stændig er, da kunne vi ei Andet kjende, end at Rasmus Madsen jo bør at lide til Baal og Brand.«

Om denne Dom blev exeqveret, kan ikke sees af Thingbogen.

(Aasum Hrds Tingb. Nr. 20, 261, 266—67. 269. 302.)

1642 den 20 Mai — altsaa otte Dage efterat den forrige Sag var paabegyndt — lod ligeledes Leensmanden Henning Valkendorf ved sin Ridefoged fremstille for Aasum Herredsting 35 Vidner for at afgive deres Forklaring om Mette Andersens, som for Trolddom var »anheftet«, hvad de vidste om hendes »Liv og Levnets Omgængelse, imedens de havde kjendt hende.« Disse Vidner forklarede: at hun, som tilforn boede i Fraugde, havde omgaaedes med Læsning og Signen baade for Folk og Kræ. Dernæst fremlagdes et skriftligt Vidnesbyrd fra »hæderlig og vellærd

Mand,« Hr. Christen Olsen, Sognepræst til Fraugde Sogn, saaledes lydende:

»Eftersom min gunstige Hr. Leensmand, Velb. Henning Valkendorf til Glorup, Kong. Maiest. Befalingsmand paa Odensegaard mig til i Dag den 20 Mai har ladet kalde i Rette anlangende mit Sandheds Vidnesbyrd at fremsige, om hvis jeg veed og har hørt om Mette Andersens i Fraugde, saa er dette mit ydmyge Svar derpaa. Først er det mig saavelsom den ganske Menighed her i Fraugde Sogn bevidst, at hun med andre Guds Børn har søgt Kirken, hørt Guds Ord og brugt det høiærværdige Alteres-Sacramente, hvormed jeg uværdig paa mit Embeds Vegne paa fire Aars Tid har betjent hende baade udi Kirken og paa hendes Sygeseng. Hvad heller saadan Gudfrygtigheds Øvelse har været af Hjertet eller ei, veed Gud bedst. For det Andet har jeg altid, siden jeg uværdig blev kaldet til Fraugde Sogn, hørt og spurgt, at hun skulde omgaaes med Signelse og Læsning baade over Mennesker og Qvæg; men om saa er eller ei, veed hun bedst selv, og De som i saa Maade har brugt hende. Mit Qvæg har hun tidt været hos, naar det er noget Bræk paakommet, — brugt dertil »søden« Bygmalt, salt Sod, Spegesild, Tjære, »Cheragels«, Aareladning og andre saadanne Midler; men har hun brugt andre hemmelige Raad og ulovlige Midler derhos, er dette mig ubevidst og skeet imod min Villie; jeg og til saadant ulovligt Middel og Guds hellige Navns Misbrug at afskaffe har tidt og ofte baade publice af Prædikestolen straffet baade Dem, som lode sig bruge imod Guds Ord til at forrette noget Saadant, og Dem, som brugte dem; saa og privatim advaret hende at skulle holde sig fra Saadant, som hun var mistænkt for. Videre om hendes Idræt og Gjerninger er mig ikke bevidst.«

Mette Andersens toges nu selv i Forhør og forelagdes adskillige Spørgsmaal. Paa det Spørgsmaal: hvilke Ord hun havde brugt til den omtalte Læsning og Signing, eftersom hun jo kunde raade Bod paa fire Slags Sygdomme, svarede

hun: Ordene vare, at hun signede for »Madsot, Guulsot og Svindsot i Navnet Gud Faders og Helligaands.« Derimod benegtede hun tilforn at have sagt, at hun havde signet for Lungesot, og paastod, at hun havde aareladt Kræ for Lungesot.

Paa det Spørgsmaal: hvorledes hun omgikkes med den »Manelse«, hendes Svoger for velvise Borgermester og Raad i Odense, efter Raadstuevidnet af 6 Mai sidstl., havde bekendt, samt Spøgeri, gav hun til Svar: Derom maatte man spørge Den, som havde sagt det.

Paa det Spørgsmaal: om hun ikke vidste, hvem der havde været Aarsag til, »at Mælkningen var gaaet fra Hol-lufgaards Køer,« svarede hun: at hun ikke kunde faae Smør af sine egne Køer, — og hun bekræftede ved sin Ed, »at hun Intet kunde gjøre derved.«

Endelig paa det Spørgsmaal: af hvad Aarsag hun havde nedgravet den Kattekillling under Lars Nielsens Dørtræ, som den henrettede Karen Lars Dr. det havde bekendt om hende, — svarede hun: »at Lars Nielsen beskyldte hende intet.«

1643 den 26 Januar lod atter Henning Valkendorf paa Kongens Vegne indkalde den samme Mette Andersens i Fraugde, tilligemed hendes Laugværge, som mistænkt for Trolddom; men Ingen vilde vidne imod hende.

1643 den 6 Febr. faldt Dom over bem. M. A., at efterdi hun havde hængt sig i Fængslet og taget Livet af sig selv, »burde hun at udføres og nedgraves i Høi og heden Jord, og hendes Hovedlod at være forfalden til hendes Øvrighed.«

(Aasum Hrds Tb. Nr. 20. p. 262—64. 364. Nr. 21. p. 4.)

1646 den 23 Julii lod Knud Pedersen i Næraa og hans Naboe indstevne til Aasum Herredsting Lars Sørensen i Næraa »mod Vidne og Dom«, for hvad han havde paasagt en af Bymændenes Koner. De fremstillede Vidner forkla-

rede: at L. S. nogle Dage efter Pintsedag havde sagt til Maren Gaases paa Næraa Stevne: »at han fuldt og fast skyldte hende for den Skade, han havde, og derhos sigtede hende for at være en Troldqvinde, samt sagde, at han vilde binde Bogs-Ed paa hende, naar fornødent gjordes.« Maren Gaases Mand, Hans Sørensen, som var mødt, formeente, at hun selv burde have været indkaldt. Lars Sør. vedgik imidlertid at have sagt, hvad Vidnerne havde vidnet, og tilføiede: at engang da Hans Sørensen gik med ham fra Kirke, havde han sagt til ham, at han skulde have den Skade, fordi han havde jaget hans (H. S's) Børn fra sin Plov. Da der herom forlangtes Thingsvidne, negtede Dommeren at udstede et saadant, før Maren Gaases fik Kald og Varsel. Sagen kom da atter for den 30 Juli, og flere indkaldte Vidner afgave samme Forklaring, som ovenfor er meldt, hvorimod H. Sør. ved sin Ed benegtede at have sagt de Ord, Vidnerne havde udsagt om ham. Thingsvidne blev derpaa udstedt, hvorefter H. S. atter indfandt sig og bød sig i Rette, men da fremkom Ingen, som vilde beskyldte ham, og dermed synes Sagen at være bleven endt.

(Aasum Hrds Tb. Nr. 22. p. 83. 85. 88.)

1652 den 5 August blev Bodild Pedersen, som boede i Grindløse og sad arresteret paa Kjørupgaard, indstevnet fra sit Fængsel til Skam Herredsting »imod Bogs-Ed og Nævningers første Krav«. Sagføreren Rasm. Thomsen mødte, »lagde sin Haand paa Bog og sagde»: at det var beviist med Bekjendelse af den henrettede And. Andersen, at Bodild P. har været Aarsag i mange »Godtfolks Qvægs Hedendødelse,« ligesom og med Sognevidne og Thingsvidne: »at hun har været berygtet for Trolddom siden hun kom til Grindløse, og at hun havde imodsagt og truet ham med Ondt, som var ham vederfaret.« Bodild P. benegtede alle R. Th's Beskyldninger. — Sagen fortsattes den 9 Septbr., da lagde R. Th. atter Haand paa Bog og gjorde Ed paa, at Bodild P. var »en offentlig Troldkone og havde gjort ham

den Skade, han havde faaet paa sit Knæ«. Derimod gjorde Bodild P. Ed paa, at hun aldrig havde gjort Trolddom imod ham eller Nogen. — Adelsmanden paa Kjørupgaard, Henrik von Putbusk optraadte nu til Forsvar for den Beskyldte og lod R. Thom. indstevne med den Fordring: at han burde lovligen bevise, at Bodild P. havde gjort ham den omtalte Skade paa hans Knæ eller paa anden Maade. Et saadant Beviis havde vel sine Vanskeligheder at føre; R. Thom. lod derfor udmelde Nævninger, men disse kom til den Erkjendelse, at de svore paa, »at ingen Trolddomsgjerning af Bodil P. var for dem beviist, og de frikjendte hende. Alligevel forlangte R. Thom., at hun maatte blive anholdt til Sagens videre Uddrag. Men herom meldes intet Videre i Thingbogen.

(Skam Hrds Tb. Nr. 16. p. 8. 24. 28.)

1670 den 14 Julii lod Mads Nielsen paa sin Hustrues Vegne indstevne til Nørre-Herredsting (paa Langeland) Pigen Anna Thorkilds Datter i Ennebølle angaaende noget Paasagn, hun havde gjort, da hun nogen Tid tilforn stod aabenbar Skrifte i Snøde Kirke. To indkaldte Mænd, som havde hørt Skriftemaalet, forklarede: at det var dem bevidst, at den Dag Anna Thorkilds Datter stod Skrifte i Snøde Kirke, spurgte Præsten, Hr. Gotfred, hende: om Nogen havde været i Raad og Daad med hende om den utilbørlige Gjerning, som hun havde i Sinde at gjøre og stod Skrifte for, hvorpaa hun svarede Præsten, at Madses Kone ved Broen havde været i Raad med hende. — Saa spurgte Præsten hende videre: Hvad for en Mads? Hvortil hun svarede: at det var Mads Nielsens Kone, som havde været i Raadslagning med hende, »at hun skulde mange Noget tilsammen og komme i Niels Syhephyncis Laar (sic), formedelst at han skulde faae Kjærlighed og god Villighed til hende.« Dernæst blev hun videre af Præsten tilspurgt, om der havde været Flere i Raad med hende om samme Gjerning; hvor-

til hun svarede: at Niels Møllers Tjenestepige i Kjeldskov var og med i Raad og Gjerning i samme Sag.

Mads Nielsens Hustru, som lod møde ved sin gunstige Huusbondes Fuldmægtig, formeente, at Anna Thorkilds Datter sin Digt og Paasagn lovligen burde bevise efter høilovl. Kong Christians Forordning dateret Koldinghuus 1635, eller det at være og blive usandfærdigt, og hun derfor videre at lide som vedbør efter Loven og Recessen, hvorefter begjæredes Dom:

Den 28 Julii afsagde Herredsfogden Thomas Olufsen følgende Dom: »Den Sag paa Mads Nielsens Hustrues Vegne contra Anna Thorkilds Datter siges saa paa: Da eftersom A. Th. Dr. for Gud, den christne Kirke og Menighed i sit »Skriftemaal for sin Sjælesørger offentlig har været bekjendt, at for^{ne} M. N's Hustru og N. Møllers Tjenestepige i Kjeldskov have været i Raad og Daad med hende om den utilbørlige Gjerning, som hun har staaet Skrifte for efter derom indlagte Dokumenters videre Bemelding, da efterdi for^{ne} Anna Thorkilds Dr. for sin Forseelse Kirkens Disciplin har udstanden, vidste jeg ikke hende noget Videre i den Sag at tilfinde, og Mads Niels. Hustru, som paatalte, sig Saa-dant ved sin Ed at fralægge, eller og at lide, hvorledes hendes Sognepræst og Sjælesørger det bedst befinder og værdigt eragter«.

(Langel. Nørre-Herreds Tb. Nr. 32. p. 89. 101.)

II. Til Kirkedisciplinens Historie.

1645 den 3 Juli blev paa Aasum Herredsthing læst og forkyndt Kongl. Maiestæts Brev: »anlangende En i Kirkerne skulde omgaae, Dem som sove at skulle slaae paa Hovedet«¹.

(Aasum Hrds Tb. Nr. 21 p. 334.)

¹ N. M. Petersen har i Bidrag til den danske Literaturs Historie III, 2 H. Pag. 703 yttret Uvished, om denne Anordning har været sat i

1656 den 8 Decbr. lod Velb. Markus Rotsteen til Lundgaard indstevne til Bjerger Herredsting Karlen Knud Hansen i Revninge, fordi han havde givet nogen Forargelse i Revninge Kirke. Knud H. mødte og erklærede: »at han gjorde ingen Ustyr i Kirken, saa at enten Præsten eller Sognefolkene klagede paa ham, men han benegtede ikke, at han jo havde en Qvindekaabe paa, der Messen var begyndt.«

Efter en Udsættelse af otte Dage afsagde Herredsfogden denne Dom: »Efterdi for^{ne} Knud Hansen selv her inden Thinge har været bekendt at have gaaet paa Kirkegulvet med en Qvindekaabe paa, der Sangen og Gudstjenesten var begyndt, som var til Gudsbespottelse og Menigheden til Forargelse, vidste Dommeren ham ikke at befrie, men derfor at udstaae Kirkens Disciplin, og efter sin Formue give til de Fattige og stille sin Velb. Huusbonde desforuden tilfreds som vedbør.«

(Bjerger Hrds Tb. Nr. 28. p. 92. 93. 95.)

1663 den 6 August blev for Aasum Herredsting Hans Ebbesen i Allerup og Kirsten Ibs Datter tiltalte for Leiermaalsbøder, han for 12 Rd. og hun for 6 Rd. H. Ebb. mødte og paastod: at Kirsten Ibs burde fremskaffe det Barn, han her var sigtet for, indtil Sligt skete, formeente han sig for Tiltale fri at burde være. Men den 20 Aug. afsagde Herredsfogden den Dom, at da det med Sognepræstens skriftlige Beviis var godtgjort, at H. Ebb. havde udstaaet Kirkens Disciplin for Kirsten Ibs Dr., kunde han dem ikke befrie, at de jo burde udrede deres Bøder eller lide Nam og Vurdering i deres Gods eller lide paa Kroppen.

(Aasum Hrds Tb. Nr. 26. p. 44. 48.)

Værk hele Landet over. At den er bleven kundgjort paa Thinge er af det Anførte i det mindste vist.

III. Til Stolestadernes Historie.

1662 var opstaaet en Trætte om Stolestade i Rolfsted Kirke i Aasum Herred imellem Mads Hansens og Birgitte Laurits Skræders i Kappedrup, da begge gjorde Fordring paa Gangsædet i deres Kirkestol. Sagen blev indstevnet for Aasum Herredsthing. Ved Thingsvidne blev her den 19 Juni beviist, at da Stolestaderne i Rolfsted Kirke for 20 Aar siden bleve ombyttede, blev det vedtaget, »at De, som vare ældstgifte skulde staae ved Gangen i Stolen, baade Karle og Qvinder, og naar Den, som var ældstgift ved Døden afgik, skulde den, som var længstgift staae ved Udgangen igjen.« Og vidnedes endydermere, at M. H. og hans Hustru, Margrete Hans Dr., havde levet i Ægteskab sammen i 23 Aar, men at derimod Laurits Skræder, hvis Hustru tilholdt sig Gangstaden i den Stol, som M. H's Qvinde og Folk søgte, ikkun havde boet i Kappedrup paa tredie Aar. — Herhos paastod da M. H. den 3 Juli, at hans Kone burde nyde Gangstaden, saalænge hun levede, og formeente, at Birg. Laur. Skræders burde lide Tiltale, fordi hun havde forhindret hende fra hendes rette Stade, og betale de forarsagede Omkostninger. Hertil svarede Laur. Skræder, at Præsten Hr. Otto Rasmussen i Rønninge tilligemed to Mænd af Sognet havde anviist hans Hustru det omhandlede Stade. Herpaa fordredes Beviis, og Sagen udsattes i 14 Dage.

Den 17 Juli kom den altsaa for igjen, og Laur. Skræders Fuldmægtig formeente, at Sagen om Stolestaden først burde ordeles for Sognepræsten og hans Medhjælpere, og dersom L. Skr. ikke vilde lade sig nøie med hvad de deri gjorde, da for Provsten, og Stigtsleensmanden der i at ordele, saavidt Ret var. Derhos i Rette lagdes en Betænkning om Tvistigheden underskreven af Præsten og hans Medhjælpere samt tvende Mænd, dat. den 8 Mai 1661. Denne Betænkning blev læst og paaskrevet, men dens Indhold er ikke meddeelt i Thingbogen. Imidlertid erklærede M. H., at han ikke samtykkede den Forhandling, som var gjort.

Herredsfogden afsagde derpaa samme Dag følgende Dom: »Efterdi M. H. ei vil lade sig nøie med forbemeldte Dannemænds Sigelse, og med Thingsvidne bevises, at Mads Hansens Qvinde er ældstgift, og at de Gangstade skulle nyde, efter gammel Skik, siden Stolene sidst vare byttede, vidste Dommeren ikke rettere at kjende, end (at) M. H's Qvinde Margr. Hans Dr. jo bør Gangstade herefter at nyde, og Laur. Hansens Qvinde, Birgitte Mortens Dr., at staae paa sit tilbørlige Sted.«

(Aasum Hrds Tb. Nr. 25. p. 245. 249. 252.)

1680 den 22 Januar lod Jens Jensen paa Galtebjerg paa Nørre-Herredsting (paa Langeland) indstevne Karen Andersens i Østrehuse med hendes Laugværge, »angaaende hvis Gevalt og Overlast for^{ne} Karen And. havde beviist imod hans Hustru i Snøde Kirke afvigte Fastelavns Søndag.« De indkaldte Vidner forklarede: at Fastelavns Søndag sidstl. da Jens J's Hustru i Kirken sad i Stolen paa Gangstadet, kom And. Hansens Kone i Østrehuse, Karen And., og trykkede paa hende og vilde skubbe hende ud af Gangstadet. J. J's Kone blev siddende stille. Da denne nu ikke vilde vige, løb Karen And. strax ud af Stolen hen til det nordre Vaabenhuus og bad der Godtfolk om at drages til Minde, at hun ikke maatte komme ind i Stolen. Samme Dag var der et Barn, som blev christnet, og begge Koner stode Fadder. Jens J's Hustru stod foran og Karen And. bagved. Da de nu kom ned fra Daaben, gik hun igjen foran ind i Stolen og satte sig paa Gangstadet, men K. A. løb atter ned til det nordre Vaabenhuus og bad Godtfolk igjen drages det til Minde. Men Vidnerne saae ikke, at Konerne sloges eller gjorde nogen Overlast. — Paa Karen Andersens Vegne formeente Ridefogden, som var mødt i Sagen, at de af J. J. førte Vidner ikke kunde komme K. A. »til Forhindring eller Skade«, eftersom ingen af dem udførligen havde vundet, »at hun noget utilbørligt i Kirken den Dag imod eller paa J. J's Hustru med Ord eller Gjerning havde begaaet«,

og da J. J. i sin Stevning havde ladet indføre »om Gevalt, som K. A. havde udøvet imod hans Hustru Fastelavns Søndag«, stod endnu hans Beviis derfor tilbage. Hvilken Post han paa »hans høigrevelige Naades«, Feltmarskal Ahlefeldts Vegne, vilde have sig forbeholdt med Tiden efter lovlig Medfart at paatale.

J. J. formeente det unødvendigt »paa denne Tid« at svare videre til denne »Protestation«, end det Vidnerne allerede havde udsagt. Begge Parter forlangte derpaa Thingsvidne udstedt.

Da Sagen ikke forekommer oftere i Thingbogen, er den formodentlig siden bleven bilagt i Mindelighed.

(Langel. Nørre-Hrds Tb. Nr. 32. p. 360.)

1695 den 7 Juni lod Byfogden i Bogense Niels Nielsen Basse for Bythinget indstevne Dorthe Sørensen Datter, som der i Byen tjente hos Jørgen Hind, for »den Gevalt« hun havde gjort imod hans Datter i Bogense Kirke. Fem Fruentimmer med deres Laugværger og adskillige Mænd vare Vidner. N. N. Basse beskyldte nemlig Dorthe Sørensen Datter for, at hun i den næst forgangne Uge, da hans Datter ved en Brudfærd sad paa sin Moders Sæde, var kommen ind i Stolen, havde grebet hende med begge Hænder om Livet og stødt hende ned i Stolen. Da Barnet værgede sig, vilde ud og græd over denne Medfart, trykkede Dorthe Sørensen Dr. hende ned paa Forsædet og satte sine Knæ for hende, indtil hendes Fader, Byfogden, gik hen til Stolen og tog hende ud. — Vidnerne stemte i det Væsentlige overeens i denne Beretning, paa det nær, at de ikke havde seet Dorthe sætte Knæ for Byfogdens Datter, dels fordi de enten ikke vare i samme Stol, dels fordi de, »som man pleier ved Brudfærd, havde deres Øine derhen.«

Da Vidnerne vare afhørte, satte Byfogden i Rette, »at efterdi Dorthe Sørensen Dr. havde taget hans Barn, Karen Niels Datter, af det Sæde hendes Moder tilhørte og hun sad paa, saa var det at befrygte, at hun vilde gjøre det

samme ved hende, naar hun kom der; han formeente des-aarsag, at hun ingen Rettighed burde at have til at sidde i den Stol, men at Dorthe Søren Dr. burde at lide som Loven tilholdt.«

Fornævnte Jørgen Hind mødte i Retten paa sin Huusholderskes Vegne, søgte at svække Vidnerne ved at paa-vise Uovereensstemmelsér i deres Udsagn og forklarede derpaa, at Dorthe Søren Dr. maaskee havde sat Karen Niels Datter bedre ned i Stolen; »thi — tilføiede han — dersom hun var rigtig grundig informeret af hendes Moder, havde hun ikke, om Sædet havde hende kunnet tilkomme, imponeret sig med nogen Hofart eller Rang at prætere, helst efterdi sædvanligt er iblandt smukke og velopførte Folk eller Børn; men Enhver, som for er meldt, paa en Bryllupsdag ærer Brudefolkene med deres Venner, og ermeldte ene Vidne var Brudgommens Søster, som tilligemed Dorthe Søren Dr. havde smykket Brudestolen, menendes nok at have nydt den Ære, som hos smukke Folk passerer, at sidde for udi Stolen. Tilmed havde Dorthe Søren Dr. noksommelig i rum Tid tjent Ædel og Uædel, og som Karen Niels Dr. altid havde siddet nedenfor hende indtil Paaskedags Aftensang, da blev hun siddende ovenfor sin Moder, saa Stolen maatte rømmes af dem, som havde betalt Stolestade deri, hvorom han her ei videre vilde tale.« Han formeente derfor, at Dorthe Søren Dr. ikke var straf-skyldig, og da han »paa forseglede Papir« havde Adkomst til sit Stolestade, formeente han, at det ei kunde fradømmes ham. Han lod derefter fremlægge en »Stolestadesedel« saaledes lydende: »Paa de gunstige Kirkens høie Patroners Behag haver jeg underskrevet tilladt og solgt Vel-ædle forrige Lieutenant, nu Auctionsdirecteur udi Fyen og Langeland, Jørgen Hind her i Bogen, et Stolestade udi den 5te Qvindestol fra Alteret at regne, i dens øverste Part, nemlig det 4de Stade i be^m Stol, som han skal nyde og beholde for et fuldkomment Kjøb; derimod tilholdes han at svare til Kirkens Rettighed efter Loven. Gav Kirken efter

Præstens, Byfogdens og andre gode Mænds Taxt 2 Sletdr.
Jeg siger 2 Sletdr.

Datum Bogense d. 8 Julii Anno 1688.

Jochum Rodenburg.

Efter adskillig Ordvexel imellem Parterne blev Sagen indladt til Doms, og Vice-Byfogden Albret Friis afsagde da følgende Dom:

»Som her i Retten bevises af 8 Julii 1688 under afgangne Kirkeværge sl. Jochum Rodenburgs Haand, at Jørgen Hind har kjøbt i Bogense Kirke udi den femte Qvindestol fra Alteret af det fjerde Stade i bemeldte Stol, vidste jeg ikke ham det at kunne frakjende, al den Stund han efter Loven pag. 392. 43 Art. giver Kirkens Rettighed til Kirkeværgen, pag. 393. 45 Art.; og som bevises, det Karen Niels Datter var indkommen i Guds Huus og Kirke, og stod paa hendes Moders Stolestade i for^{ne} 5te Stol Prædikens Dag og Tid at høre Guds Ord og Tjenestes Forretning; men som af indførte Vidnesbyrd sees, at Dorthe Sørensen Datter ikke hende fredeligen har villet lade sidde, men uskikkelig af Overfusenhed Karen Niels Datter hid og did i Stolen satte, vidste jeg ikke Dorthe Sørensen Datter derfor at kunne frikjende, men D. S. Datter Formastelse og øvede Gjerning i Guds Huus og Kirke gjort haver, at bøde og give til Bogense Kirke otte Lod Sølv inden 4 Ugers Forløb, under Straf efter Loven pag. 159. 14 Art., som Kirkeværgen Christ. Pedersen paa Kirkens Vegne haver at indfordre. Til Dommens og anvendte Bekostning modereret paa 2 Sletdr.« —

(Bogense Kjøbst. Thingb. Nr. 34. p. 85—90.)

IV. Til Kirkebygningernes Historie.

Under den svenske Krig og de første Aar derefter vare Kirkerne overladte til sig selv, og mange af dem forfaldt. Herom vidner en over Kirkerne i Bjerge Herred optaget

Synsforretning, der blev afhjemlet ved Herredstinget 1664 den 19 September, hvorom det i Thingbogen hedder:

»Var skikket Marcus Frandsen i Flødstrup paa Rasmus Andersen, Stigtskriver i Fyen, hans Vegne, og fremlagde en Copi af Kong. Mai.s Brev saaledes til Indhold som følger: »Fridericus Tertius etc. — Niels Lauritsøn, Vor Naade tilforn. Eftersom Vi have anbefalet Os Elskel. Rasmus Andersen, Stigtskriver udi Vort Land Fyen, at antage sig Odense Provsties Kirker, som afgangne Hr. Christoffer Urne naadigst var med forlenet, da er Vores Naadigste Villie og Befaling, at du ved rigtigt Syn (som uden Kald og Varsel maatte skee) samme Kirker med deres tilhørende Kirkestole og Inventarium til for^{ne} Rasmus Andersen strax overleverer. Dermed etc. Haffniæ den 15 Juli 1664.« At dette er en rigtig Copi, vidner jeg R. Andersen. m. m.

Hvorefter b^m. R. A. i Dag fjorten Dage ved sin Fuld-mægtig, efter hans skriftlige Begjæring, her af Thinget Dannemænd blev udmeldt, Kirkerne her udi Bjerger Herred, deres Brøstfældighed paa Tag, Hvælvinger, Løfter, Mure, Stole, Kirkegaardsmure, Døre, Porte, Laager og Andet at syne og besigtige, og samme deres Forretning fra dem her til Thinget give beskrevet, eftersom det ikke længer uden Kirkernes Skade kan henstaae.«

Saa fremstode de 4 Mænd, som havde synet Kjølstруп Kirke, og afgave følgende Beretning.

Menige Sognemænd beklage sig over, at de ikke kunne høre Klokken ringe noget fra Byen, derfor tjenstligst begjære, at der maatte gjøres 4 Lydhuller paa Taarnet.

Taarnet er revnet udi den østre Ende. Mangle 10 Tylter Deler til Ringeloftet og Vaabenhuusloftet. Blyet skal omstøbes 4 Fag paa den syndre Side. Paa den østre Ende paa Kirken fattes 2 Ruller Bly. Alteret skal flyes. Sættes et Laag for Skabet som Alterklæderne forvares udi. Feiler 1 Dør for Ringeloftet. Fattes til Kirken og Kirkegaardsmuren en Læst Kalk, 200 Tagsteen og 200 Muursteen.

Behøves ellers til Kirken paa adskillige Steder 200 Muursteen. Fattes en ny Kirkeport.

Birkende Kirke.

Skabet, som Alterklæderne skulle forvares udi, er meget brøstfældigt. Fattes 5 Laase. Endeel Stole i Kirken ere brøstfældige og skulle flyes. Item 3 Vinduer skulle flyes paa. Feiler et Spær paa Vaabenhuset. Vaabenhuset skal forfærdiges med Steen og Kalk. Fattes et nyt Ringeloft. Trappen til Taarnet skal flyes. Klokken er revnet. Fattes 2 nye Rister og en skal flyes. Feiler 3 nye Laager med Bomme, Træværk og Tømmer dertil. Fattes en ny Kirkeport, og Muren, som Porten hænger udi, er revnet. Kirkegaardsmuren skal flyes.

Marslev Kirke.

Alteret er ganske brøstfældigt. Fattes Bogstol. Skabet, som Alterklæderne forvares udi, er brøstfældigt og skal forfærdiges. Fattes Steen udi 37 Stole, hver Stol 50, eller 9 Tylter Deler. Udi Vaabenhuset fattes 2 Bjelker og 4 Tylt Deler. Laasen, for Vaabenhuusdøren skal flyes. Udi Taarnet paa Ringeloftet fattes 1 Tylt Deler. Den vestre Kam af Taarnet er nedfalden. Fattes 100 Tagsteen til Kirken og Vaabenhuset. Ere 17 Fag »uskjelnet« paa Kirken foruden Vaabenhuset, som og fattes en stor Deel. Paa Kirkens Mure fattes 1500 Tagsteen og 1500 Muursteen. Fattes en Dør. Feiler 3 Jernrister og 4 Bomme. Fattes en Ligbaare.

Agedrup Kirke.

Stolene ere meget brøstfældige og skulle forfærdiges af nye; »Alstrog« dertil 4000. Fattes et Skab at forvare Alterklæderne udi. Feiler en Dør for Vaabenhuset. Altertavlen, som er begyndt at anstryges, er ikke gjort færdig. Behøves en Ligbaare. Fattes en Trappe til Taarnet. Kirkegaardsmuren er meget brøstfældig, som tilforn har været med Tagsteen, kan nu ikke forfærdiges med 10,000 Steen.

Fattes 2 Rister med Træværk, dog findes noget Jern. Fattes nogle Muursteen og nogle Tagsteen. Laagerne til Risterne ere færdige, fattes Penge til at lade dem med forfærdige. Fattes til Kirken at indlægge i Kalk og med at renovere 20 Tdr. Kalk, Muursteen 3000. Fattes en Linie til Klokken.

Drigstrup Kirke.

Kirkemuren befindes brøstfældig rundt omkring. Fattes 2 Rister, som af Svensken bleve borttagne, med Jern og Træ; nok 1 Rist, som skal flyes paa. Kirkeporten skal gjøres af ny med Træ og Jern. Skal Noget flyes paa Laagerne. Til Murene at forfærdige og en Kam paa Taarnet, som er nedblæst, og Gulvet med at lægge, behøves 700 Muursteen. Kalk til at forfærdige den østre Gavl med 6 Læster. Fattes 50 Tagsteen, som ere afblæste paa Vaabenhuset og Taarnet. 10 »Spare« Bly, som ere fordærvede paa Kirken og endeel slet borte. Feiler Taarn døren, som er slet borte. Fattes 1 Tylt Deler til Ringeloftet. Skabet, som Alterklæderne og Kalk og Disk forvares udi, skal forfærdiges paa Laager og Laase. Fattes en Ligbaare.

Rynkeby Kirke.

Stolene i Kirken ere ganske brøstfældige. Behøves Deler at lægge Gulvet med i alle Stole, 14 Tylter, 3½ Tylt syv Alens Træ til at gjøre Delerne fast paa. Søm til at slaae i Delerne. Paa Hvelvingen paa den nordre Side fattes en Ranke, som er sønder, 16 Alen lang. Et Sværdtræ 18 Al., 1 Spænde under Renden 18 Al., nok en Fod 20 Al. Alt dette er nødvendigt. Den østre Side 1 Spænde, som er sønder, 18 Alen. 1 Sværdbaand paa den søndre Side 18 Alen. Tværtover Kirken, 3 Fag paa begge Sider er Indtømmeret ganske brøstfældigt; fattes 6 store Bjælker, hver 24 Al. lang. 6 Opstandere, hver 18 Al. Fattes til for^{ne} Bjælker 6 Fødder. Spiger 50. Feiler en ny Vaabenhuusdør og Laas dertil. Fattes paa Taget 300 Tagsteen. Den

østre Ende paa Kirken er revnet fra det Øverste til Jorden. Har Indtømmeret paa Hvælvingen indtrykt Muren ved den syndre, over $2\frac{1}{2}$ Fag ved Taget. Den syndre Kant af Vaabenhuset ved den østre Side er revnet fra det Øverste til Jorden. Til Trappen op til Taarnet fattes 30 Trilsteen. Udi Klokкетаarnet fattes 3 Bjælker, som ligge under Tømmeret, Klokken hænger udi, som er forraadnet, hver 18 Al. En Bjælke, som er sønder, tvertover Taarnet 18 Al. Loftet paa Taarnet er ganske brøstfældigt, behøves dertil 6 Tylter Deler. 2 Tverbaand, som ere brøstfældige, hvert 18 Al. 1 Bjælke nede i Taarnet, 24 Al., som er meget nødvendig, med 2 Jernankre udi, som kunne holde Murene tilsammen. 2 Bjælker under Loftet ere ganske brøstfældige, hver 18 Al. Fattes Muursteen ved Bjælkerne og ellers i Taarnet 400. Kirkegaardsmuren er meget brøstfældig og fattes 1700 Tagsteen, 1500 Muursteen. Behøves Kalk til Murene og at »skjelne« med paa Kirkens Tag, »in alles« 9 Læster.

Revninge Kirke.

Behøves een Bjælke i Taarnet, 20 Al. Fire 12 Alens Træopstandere under Ringeværket. Paa Hvælvingen under Taget fattes tre 18 Alens Bjælker, som skulle holde Spærrerne tilhobe. 3 Hanebaand, hver 16 Al. 3 Tylter Deler til Vaabenhuset. Fattes adskillige Steder paa Kirken og Taarnet 150 Tagsteen, 3 Tdr. Kalk. Kirkegaardsmuren er brøstfældig. Vinduerne skulle flyes. Fattes til Klokken paa adskillige Steder 3 Korsjern. Feiler Muursteen paa adskillige Steder, 150.

Munkebo Kirke.

Behøves 12 Læster Kalk til at forbedre Kirken med inden og uden. $1\frac{1}{2}$ Skippund Jern til Klokken, Porten og Risterne. Behøves en ny Træaxel til Klokken. Behøves og fattes Bly at lægge paa Kirken 9 Fag og dertil 160 Deler. 1 Tylt Deler til at forbedre Klokкетаarnet med.

Mangler 3 Spær, hvert 18 Al., paa hvilke Deler og Bly skulle oplægges. 3 Hanebaand foruden 10 Baand, hvert 12 Alen Træ. 10 Baand, $\frac{1}{2}$ Tylt, 10 Al. Træ. 200 Huulsteen til den nordre Side paa Kirken og 2 Ruller Bly. Et Skab med 2 Laase, som er sønderslaaet af Krigsfolket, hvilket er til at forvare Kalk og Disk og Kirkens Klæder udi, behøver at flyes. Laasen for den inderste Kirkedør skal flyes og forbedres. Behøves 50 Søm at forbedre Stolene med udi Kirken, som ere løsbrudte af Rytterne. Vinduerne behøve at flyes. Feiler til Gulvet i Kirken 200 Gulvsteen. 2 Rister ere brøstfældige paa Træværk. Kirkegaardsmuren, som blev udreven af Soldater at lægge an over, der Armeen stod ved Munkebo, fattes 300 Kampesteen til at forbedre Muren med igjen, som tilforn var lagt baade med Muursteen og Tagsteen, saa og med Kalk ilagt. Behøves til Kirken 500 Tagsteen, 500 Muursteen. Kirkeporten skal gjøres af ny.

(Bjerger Hrds Tb. Nr. 30. p. 73—76.)

1665 den 31 Julii lod Kirkepatronen Bjørn Kaas til Veirup optage en ny Syns- og Vurderingsforretning over Marslev og Birkende Kirker. Af denne fremgaaer, at de ovenanførte Mangler endnu ikke vare afhjulpne men endog forøgede, ligesom vi ogsaa deraf lære at kjende det Kirkerne tilhørende Inventarium og de udsatte Manglers Vurdering i Penge.

Marslev Kirke.

1) Kirkens Inventarium.

En linned Alterdug. En Messehagel. En Messesærk. To Klokker, den ene har næsten mistet sin Lyd. Et Kirkeskab, nok et Skab i Muren uden Laas. Kalk og Disk, samt et Par Lysestager.

2) Kirkens Brøstfældighed.

I Klokkeetaarnet fattes Deler til Ringeloftet, $2\frac{1}{2}$ Tylt, à 2 Sld., er 5 Dlr. En Stige i Klokkeetaarnet, som kan koste

3 fl . Reb til begge Klokker samt Ringelæder, som Knebelen hænger udi, tilsammen 2 Sld. 2 fl . I Vaabehuset fattes 2 nye Bjælker à 1 Sld., 2 Dlr. Til Loftet fattes 4 Tylter Deler à 2 Dlr., 8 Dlr. Arbeidsløn tilsammen 3 Sldr. Vaabehusets Dørlaas er ganske udygtig, af ny 3 fl . Fattes en Ligbaare 7 fl . Fattes til Kirketaarnet til den Kam, som er nedblæst, saavelsom paa Kirkegaardsmuren samt Vaabehuset og andet Flækkeri paa Kirken 2200 Muursteen à 1 Sld. pr. 100, 22 Sldr. Dertil i det Ringeste Kalk 6 Læster à 10 fl , er 15 Sld. Til Arbeidsløn dertil 12 Sldr. Fattes over Kirken, saavelsom nødvendig behøves paa Kirkegaardsmuren, Tagsteen 2000 à 1 Rdl. pr. 100 er 20 Rdl. Kalk til samme Steen at skjelne à 10 fl , er 5 Rdl. Arbeidsløn 4 Rdl. Til at lægge Gulv af paa begge Sider i Karle- og Qvindestolene, som fattes til 40 Stole, 2050 Muursteen, 20 Dlr. 2 fl . For samme Steen at lade lægge i Gulv for hver Stol 8 β er 5 Sldr. Til en Degnestol, som kan forbruge $1\frac{1}{2}$ Tylt Deler à 2 Dlr., er 3 Sldr. For den til Arbeidsløn 3 Sldr. Fattes 2 Alterbænke, som med Deler og Arbeidsløn kan koste 3 Sldr. Fattes et Bækken til Fonten 1 Dlr. Behøves et Alterklæde af rød eller anden Farve, hvad man dertil gavnlig eragte kan, ungefær og i det Ringeste $7\frac{1}{2}$ Al. Klæde à 10 fl er 12 Rdl. 3 fl . En Kirkekiste fattes, 8 Sldr. Et Par Lys kan koste med Vox og Arbeidsløn 7 Sldr. Kirken og Vaabehuset bør overalt at skjelnes, uden aleneste 2 Fag, som for 2 eller 3 Aar siden kan eragtes at være skjelnet, som nu igjen behøve at repareres, 8 Læster Kalk 20 Sldr. Arbeidsløn for disse $22\frac{1}{2}$ Fag, 3 fl pr. Fag, 16 Sld. 3 fl 8 β . Fattes 3 Kirkerister, dertil behøves 1 Sk t Jern, 16 Sldr. 4 Bomme og 4 Stolper til Kirkelaagerne 1 Rdl. Træværk til Kirkerister, Arbeidsløn iberegnet, 8 Sldr. Jern til Laager og ^{b^m} Bomme behøves 4 Lispund à 1 Sld., er 4 Sldr. For Jern paa Smedens egen Bekostning med Kul og Folk at forskaffe, samt til hans Arbeidsløn 6 Rd. Fattes 2 Bøger, nemlig et Gradual, som kan koste 8 fl , desligeste 1 Psalmebog med Bøn-

ner udi derfor 3 fl , er 11 fl . Hvilke Degnen beretter ei ringere kunne kjøbes.

Er tilsammen forskr. Brøstfældighed i Penge 176 Rdl. 8 β .

Et Kirkebolig, som giver 3 Tdr. Byg til Kirken, er ganske afbrudt og øde, saa ikke findes det Ringeste derpaa bebygget i nogen Maade.

Birkende Kirke.

1) Kirkens Inventarium.

1 gl. Kirkeskab uden Laas. 1 gl. ubrugelig Kirkekiste. 1 Par Lysestager. 1 gl. Alterdug. 1 Messesærk. 1 gl. Klokke i Taarnet. 1 gl. Ligbaare. Kalk og Disk er Velb. Bjørn Kaases.

2) Kirkens Brøstfældighed.

En Messehagel, som fattes og behøves, kan ei kjøbes ringere end for 30 Rdlr. Behøves en ny Altertavle, som ei ringere kan bekostes end for 40 Rdl. Kirkeskabet, dertil fattes 4 Laase, og ellers behøver Skabet i andre Maader at flyes, ialt 6 Rdl. Behøves en ny Kirkekiste og kan koste 4 Rdl. »Bicestol« og Degnestol, dertil fattes Knapper og Lister, samt Stolene at udstafferes, 1 Rdl. Prædikestolen og Pulpituret at flyes, samt Trappen til Prædikestolen, 4 Rdl. Altergulvet, desl. Kirkens Gulv at flyes og dertil Steen kjøbes, som fattes, 1 Rdl. Kirkens Vinduer ere meget brøstfældige, 3 Rdl. 2 fl . Alle Kirkens Stole at repareres — ikke ringere end 3 Rdl. Vaabenhuset fattes Gavlspar, som strax maa kjøbes og indsættes, — med Arbeidsløn tilsammen 3 Rigsort. Til Klokketaarnets Loft, samt Kirkeport og Kirkelaager, som ere ganske borte, fattes Fyrdeler 4 Tylter, Tylten til 2 Sld., er 5 Rdl. 2 fl . Fattes Langstige til Klokketaarnet, $\frac{1}{2}$ Rdl. Klokkereb og ny Læderring 1 Rdl. 1 fl . Fattes Alterlys, som altid og hidtil have kostet 4 Rdl. Et Skippund Jern have vi eragtet at kunne behøves til Kirkeristen, Søm og Hængsler til Kirkeporten og Laagerne, 10 Rdl. For^{ne} Jern at udarbeide med Smedens egen Hjælp og egne Kul 4 Rdl. Kirkemuren paa den syndre og nordre Side

kan feile 300 Tagsteen og endeel Muursteen, samt til Kalk og Arbeidsløn, 8 Rdl. Vaabenhuset med Gavlen at fornye og det med Kalk og Steen at forfærdige, som det sig bør, 6 Rdl. Kirkegaardens Portmuur er ganske itu revnet og endelig skal nedtages, med Kalk og Arbeidsløn 14 Rdl. Tømmerværket til Kirkegaardsrister med Arbeidsløn 3 Rdl. Kirkegaardens Muur rundt omkring er ganske brøstfældig og nedfalden, 7 Rdl.

Bedrager sig tilsammen Penge 156 Rdl. 8 β.

(Bjerger Hrds Tb. Nr. 30. p. 134—35.)

1653 den 8 Decbr. lod for Skam Herredsting Mester Henrik Hansen i Skamby indstevne syv Mænd af Sognet, der var gaaede i »Forløfte« for Bekostningen til en ny Klokke, til hvis Anskaffelse de havde forpligtet sig paa Skamby Sognestevne den 3die Søndag efter Paaske 1653, nemlig for hver Heelgaard 6 Ɔ, hver Halvgaard 3 Ɔ, hver Bolig 1½ Ɔ, hvert jordløst Huus 8 β, hver Svend med fuld Løn 2 Ɔ, hver Svend med halv Løn 1 Ɔ, men som de nu negtede at udrede, hvorfor han begjærede Dom over dem. Dommen, som blev afsagt d. 22 Decbr. lod paa: at de skulde betale efter deres Forpligtelse.

(Skam Hrds Tb. Nr. 16. p. 268. 275.)

V. Til Præstegaardenes Historie.

1663 den 14 Mai blev paa Aasum Herredsting efter kongelig Befaling udmeldt 8 Mænd til at syne og taxere alle Præstegaardene i Aasum Herred. Synet afhjemledes den 4de Juni, og lød saaledes:

»Lyndelse Præstegaard taxeret til 269 Sletdr, dens Brøstfældighed til 45 Sletd.

Næraa	290	32
Rønninge	295	34

Fraugde	350	10
Allerup	260	60
(Seden og Søby mangle.)		

Hvortil at svare fremstode Hr. Claus Pedersen, Sognepræst i Lyndelse og Provst i Aasum Herred, Hr. Niels Christensen til Næraa og Aarslev, Hr. Otto Rasmussen til Rønninge og Rolfsted, Hr. Claus Larsen Barfoed til Fraugde, Hr. Mikkell Pedersen til Allerup og Davinde Sogne, og berettede, at det aldrig har været beviist, at Nogen paa deres Vegne af deres allernaadigste Herre og Konge haver begjæret, at Præsterne deres Præstegaards Bygning maatte købe, eftersom det er for dem umuligt saadant Penges Udlæg at bringe tilveie; hvorfor det er samtlige deres underdanigste Begjæring, at Hans Kongl. Maiest. vores allernaadigste Herre og Konge vilde naadigst bevilge, at de maae nyde deres Præste- og Annexgaarde med Bygning og andet Tillæg, som de af Arilds Tid haft have; begjære og derhos underdanigst, at høistb^{em}. Hs. Kongl. Maiest. naadigst vilde ansee, at denne Provinds baade af Fienderne, saa og siden af de Allierede, er saaledes udplyndret, ja, i Synderlighed Præsterne saa elendigen og ynkeligen medhandlede, som aldrig tiforn er hørt, og deres Gaarde ruinerede, tilmed Sognene ere saaledes mesteparten forarmede og mange Gaarde slet øde, at manges Præst ikke kan have sin nødtørfte Underholdning deraf. Og desforuden findes de, som for deres Gaardes Reparation og Krigens store Besværing have sat sig i stor Gjæld, hvilke kunne ikke af deres Sogne have den Indkomst, som de kunne have at aflægge Renten med, fast mindre betale Hovedstolen. Og end foruden gives mange Steder til fattige høittrængende Præsteenker Afgifter, og bliver hjulpet paa fattige faderløse og moderløse Præstebørn, hvortil der findes ringere Indkomst af Sognet, end de nødtørfte behøve, saa at det befindes for dem umuligt at kunne købe deres Præstegaards Bygning; — og derfor underdanigst begjære de og visselig forhaabe, at Hs. Kongl. Maiest. af medfødt Mildhed og Naade bevilger dem

at nyde herefter som af Arilds Tid. Hr. Claus Larsen i Fraugde ydermere berettede, at Hs. Excellence Hr. Rigens Cantsler, Hr. Christoffer Urne, havde jus patronatus til Fraugde, formoder det vorder observeret. Hvorefter Thingsvidne udstedt blev.«

(Aasum Hrds Tb. Nr. 26. p. 26—28.)

Ligeledes bleve Synsmænd udmeldte til at syne og taxere Præstegaardene i Bjerger Herred, og Indholdet af deres Forretning, som de afhjemlede den 25 Mai, var følgende: Munkebo Præstegaard taxeret til 190 Sletdr., dens Brøstfældighed til 90 Sletdr.

Kjølstrup 190 80

Rynkeby 145 65

»Marslevs Præstegaards Bygning, som nu forefindes, en Deel bygget, og en Deel staaer i Bygningen og ikke fuldfærdiget, formedelst den reent haver været afbrændt«, taxeret til 100 Sletdr.².

(Bjerger Hrds Tb. Nr. 29. p. 269.)

² Ovenstaaende Taxationsforretninger var en Følge af Biskop Svanes bekjendte Finantsoperation med at skaffe Kong Frederik III Penge paa Andres Bekostning, hvorved det „af sær kongl. Naade“ blev tilladt Præsterne at købe deres Præstegaarde, hvilket er Oprindelsen til Præstegaardenes saakaldte Indløsningssummer. Zwergs Sjell. Cleresie p. 281. Svanes Levnet af J. Møller i Hist. Cal. I. Hvorledes Præsterne betragtede hiin sære kongelige Naade, viser den anførte Remonstration af Præsterne i Aasum Herred. Sandheden af deres Klager over deres ødelagte Forfatning bekræftes ved et Landthingsvidne, som blev læst paa Bjerger Herredsthing den 23 Januar 1660, hvorefter Karen Jens Dr., Enke efter afg. Claus Hansen Sognepræst til Munkebo, fragik Arv og Gjæld efter sin Mand, »formedelst den største, ja fast ganske Formue ved Røven og Plyndring i denne Krigstid af Boet er bortkommen, hvilket og af Provsten udi Kirken efter Ligprædiken er bleven publiceret. (Bjerger Hrds Tb. Nr. 28. p. 186.)